



**СУДЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

вул. Жилянська, 14, Київ, 01033

Президентові України

ЗЕЛЕНСЬКОМУ В. О.

Вельмишановний Володимире Олександровичу!

На розгляді Конституційного Суду України перебуває справа за конституційним поданням Верховного Суду щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини другої статті 3, підпункту 5 пункту 3 частини другої статті 4 Закону України „Про судовий збір“.

Для повного та всебічного розгляду справи прошу Вас висловити юридичну позицію щодо питань, порушених у зазначеному конституційному поданні.

Додаток: копія конституційного подання на 10 арк.

З повагою

суддя-доповідач

Оксана ГРИЩУК





Президент України

Судді Конституційного Суду України

О.ГРИЩУК

Шановна Оксано Вікторівно!

У зв'язку з Вашим зверненням стосовно позиції Президента України з питань, порушених у конституційному поданні Верховного Суду щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини другої статті 3, підпункту 5 пункту 3 частини другої статті 4 Закону України "Про судовий збір", зазначаю таке.

Закон України "Про судовий збір" (далі – Закон) визначає правові засади справляння судового збору, платників, об'єкти та розміри ставок судового збору, порядок сплати, звільнення від сплати та повернення судового збору (преамбула).

Згідно зі статтею 1 Закону судовий збір – це збір, що справляється на всій території України за подання заяв, скарг до суду, за видачу судами документів, а також у разі ухвалення окремих судових рішень, передбачених Законом; судовий збір включається до складу судових витрат (частина перша).

Частиною другою статті 3 Закону визначено перелік заяв (клопотань, скарг), за подання яких судовий збір не справляється.

Статтею 4 Закону передбачено, що судовий збір справляється у відповідному розмірі від прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на 1 січня календарного року, в якому відповідна заява або скарга подається до суду, – у відсотковому співвідношенні до ціни позову та у фіксованому розмірі (частина перша). Частиною другою цієї статті встановлені розміри ставок судового збору.

Підпунктом 5 пункту 3 частини другої статті 4 Закону встановлено ставку судового збору за подання до адміністративного суду апеляційної і касаційної скарги на ухвалу суду; заяви про приєднання до апеляційної чи касаційної скарги на ухвалу суду – 1 розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб.



Верховний Суд у конституційному поданні стверджує про наявність ознак невідповідності оспорюваних положень Закону, які "уможливляють справляння судового збору" за подання апеляційної скарги і касаційної скарги на ухвалу суду, постановлену в порядку статей 382 і 383 Кодексу адміністративного судочинства України, приписам частини першої статті 8, частин першої та другої статті 55, статті 129¹ Конституції України.

В Основному Законі України закріплено, що в Україні визнається і діє принцип верховенства права (частина перша статті 8); права і свободи людини і громадянина захищаються судом (частина перша статті 55); кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (частина друга статті 55).

Виключно законами України визначаються, зокрема, права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод; судоустрій, судочинство, порядок виконання судових рішень (пункти 1, 14 частини першої статті 92 Конституції України).

Другий сенат Конституційного Суду України у Рішенні від 20 січня 2025 року № 2-р(П)/2025 вказав: "Сплата судового збору як одна з умов доступу до суду не суперечить суті права на судовий захист, гарантованого частиною першою статті 55 Основного Закону України. Приписами закону може бути встановлений обов'язок зі сплати судового збору. Водночас ці приписи закону мають бути чіткими та зрозумілими за змістом, мати правомірну мету та відповідати вимозі домірності"; "конституційні приписи не містять заборони на встановлення законом судового збору як умови доступу до суду. Верховна Рада України, ухваливши Закон та зміни до нього, визначила кошти судового збору, зокрема, як джерело фінансування, потрібного для належного функціонування судів і діяльності суддів".

Частиною третьою статті 9 Закону передбачено, що кошти судового збору спрямовуються на забезпечення здійснення судочинства та функціонування органів судової влади, а також на забезпечення архітектурної доступності приміщень судів, доступності інформації, що розміщується в суді, для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення.

Відповідно до Конституції України з метою захисту прав, свобод та інтересів особи у сфері публічно-правових відносин діють адміністративні суди (частина п'ята статті 125); основними засадами судочинства є, зокрема, розумні строки розгляду справи судом, обов'язковість судового рішення (пункти 7, 9 частини другої статті 129); суд ухвалює рішення іменем України; судові рішення є обов'язковим до виконання; держава забезпечує виконання судового рішення у визначеному законом порядку; контроль за виконанням судового рішення здійснює суд (стаття 129¹).

Судовий захист та поновлення прав, свобод, інтересів особи, що зазнали порушення внаслідок ухвалення рішень, учинення дій або бездіяльності органів публічної влади, їх посадових і службових осіб, неможливі без забезпечення виконання судового рішення, ухваленого на користь особи

(Рішення Другого сенату Конституційного Суду України від 1 березня 2023 року № 2-р(II)/2023).

Другий сенат Конституційного Суду України у названому Рішенні констатував: "В Україні після набрання чинності у 2016 році змінами до Конституції України щодо правосуддя, унесеними Законом № 1401, на конституційному рівні встановлено, що контроль за виконанням судового рішення здійснює суд (частина третя статті 129¹ Конституції України). Конституційний Суд України зазначає, що судовий контроль за виконанням судового рішення є щонайпершим елементом в юридичному механізмі забезпечення виконання судового рішення, особливо в разі, коли таке судове рішення ухвалено на користь особи в юридичному спорі супроти органів публічної влади, їх посадових і службових осіб. Держава для забезпечення виконання судового рішення має насамперед запровадити дієвий, а не ілюзорний юридичний механізм здійснення судового контролю за виконанням судового рішення, який дозволить особі, на користь якої ухвалено судове рішення, домогтися його виконання, щоб реально захистити та поновити права, свободи та інтереси, що зазнали порушення внаслідок ухвалення рішень, учинення дій або бездіяльності органами публічної влади, їх посадовими і службовими особами".

Відповідно до статті 381¹ Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) судовий контроль за виконанням судових рішень в адміністративних справах здійснює суд, який розглянув справу як суд першої інстанції.

Статтею 382 КАС України передбачено, що суд, який розглянув адміністративну справу як суд першої інстанції та ухвалив судове рішення, за письмовою заявою особи, на користь якої ухвалено судове рішення і яка не є суб'єктом владних повноважень, або за власною ініціативою може зобов'язати суб'єкта владних повноважень, не на користь якого ухвалене судове рішення, подати у встановлений судом строк звіт про виконання судового рішення (частина перша). Згідно з частиною першою статті 383 КАС України особа-позивач, на користь якої ухвалено рішення суду, має право подати до суду першої інстанції заяву про визнання протиправними рішень, дій чи бездіяльності, вчинених суб'єктом владних повноважень – відповідачем на виконання такого рішення суду, або порушення прав позивача, підтверджених таким рішенням суду.

Верховний Суд у конституційному поданні обґрунтовано вказує, що статті 382–382³, 383 КАС України передбачають інструменти (механізми) судового контролю за виконанням судових рішень.

Як зазначає в окремій думці стосовно Рішення Другого сенату Конституційного Суду України від 13 травня 2024 року № 6-р(II)/2024 суддя Конституційного Суду України В.Лемак, "конституцієдавець окреслив спочатку засади судочинства у статті 129 Основного Закону України, а окремо встановив принцип обов'язковості виконання судових рішень та обов'язок держави щодо забезпечення виконання судових рішень – у статті 129¹

Конституції України <...>. Тож ідеться про виконання саме остаточного судового рішення <...>, а на стадії виконання судового рішення йдеться про судовий контроль за виконанням цього рішення, установлений частиною третьою статті 129¹ Конституції України".

За частиною першою статті 19 Конституції України правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством.

Отже, логіка законодавчого регулювання, заснованого на верховенстві права, вочевидь, передбачає, що юридичний обов'язок стосовно сплати судового збору за подання апеляційної, а також касаційної скарги на ухвалу суду, постановлену за результатами розгляду заяви, поданої у визначеному статтями 382, 383 КАС України порядку, саме на стадії виконання судового рішення, яке набрало законної сили, мав би бути сформульований у Законі як чіткий нормативний припис.

Верховний Суд у конституційному поданні також вказує, що "з одного боку, заява, передбачена статтею 382 КАС України, ймовірно віднесена до переліку об'єктів справляння судового збору, а з другого – у Законі № 3674–VI немає відповідної ставки судового збору за подання такої заяви. Тому за подання заяви в порядку статті 382 КАС України судовий збір не стягується, що своєю чергою виключає можливість вимагати його від позивача". Верховний Суд висловив аналогічну позицію стосовно справляння судового збору за подання заяви в порядку, визначеному статтею 383 КАС України.

Однією з основних засад судочинства є забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення (пункт 8 частини другої статті 129 Конституції України). Цю засаду судочинства Конституційний Суд України вважає такою, що визначає "обсяг судового захисту" (Рішення Другого сенату Конституційного Суду України від 17 червня 2020 року № 4-р(II)/2020).

Другий сенат Конституційного Суду України, дослідивши питання зміни обсягу права на судовий захист після набрання чинності Законом України "Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)" від 2 червня 2016 року № 1401–VIII, констатував таке: зміни до Конституції України, внесені вказаним Законом, "відображають тенденцію до посилення конституційних гарантій щодо права на апеляційний перегляд справи та, відповідно, звуження розсуду законодавця в цьому питанні, що було втілено в новій редакції статті 129 Конституції України" (Рішення від 17 червня 2020 року № 4-р(II)/2020); "на рівні закону забезпечується право на апеляційний перегляд кожної справи, а право на касаційне оскарження судового рішення забезпечується лише в тих випадках, що їх визначив законодавець" (Рішення від 21 липня 2021 року № 5-р(II)/2021).

Рішенням Другого сенату Конституційного Суду України від 1 березня 2023 року № 2-р(II)/2023 визнано такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), приписи частини першої статті 294, частини

шостої статті 383 КАС України "в тім, що вони унеможлиблюють апеляційне оскарження ухвали суду про залишення без задоволення заяви, поданої порядком статті 383 Кодексу адміністративного судочинства України".

У зв'язку з цим було прийнято Закон України "Про внесення змін до статей 294 та 383 Кодексу адміністративного судочинства України щодо забезпечення права на оскарження судового рішення" від 23 травня 2024 року № 3747–ІХ. Законом України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення положень про судовий контроль за виконанням судових рішень" від 21 листопада 2024 року № 4094–ІХ також внесено зміни до КАС України.

У конституційному поданні фактично визнано "спірними" відповідні норми Закону "в частині питання про необхідність сплати судового збору за подання апеляційної скарги на ухвалу суду, постановлену за результатами розгляду заяви, поданої в порядку статті 382 або 383 КАС України".

Як зазначено у Рішенні Другого сенату Конституційного Суду України від 10 вересня 2025 року № 4-р(П)/2025, "Конституційний Суд України послідовно обстоює свою юридичну позицію, за якою можливість неоднозначного тлумачення норми закону, що є предметом конституційного контролю, не є достатньою підставою для визнання її неконституційною, якщо ця норма допускає конституційно узгоджене (конформне) тлумачення, що забезпечує її розуміння та застосування у спосіб, сумісний із приписами Основного Закону України". У названому Рішенні вказано на обов'язок суб'єктів нормотворення та/або правозастосування тлумачити норму з урахуванням сутнісного змісту конституційних прав та принципів, а також принципу системної єдності приписів Конституції України.

Тож убачається, що законодавцем не встановлено обов'язку щодо сплати судового збору за подання заяв, передбачених статтями 382, 383 КАС України, про що йдеться також у конституційному поданні. Такий самий висновок можна визнати допустимим та правомірним і стосовно обов'язку щодо сплати судового збору за подання апеляційної скарги на ухвалу суду, постановлену за результатами розгляду вказаних заяв.

Вважаю, що питання щодо сплати судового збору за подання касаційної скарги на ухвалу суду, постановлену за результатами розгляду заяв, передбачених статтями 382, 383 КАС України, доцільно розглядати окремо у сутнісному зв'язку з положенням пункту 8 частини другої статті 129 Конституції України щодо касаційного оскарження з урахуванням відповідних юридичних позицій Конституційного Суду України.

У цьому аспекті потребує дослідження можливість відповідно до КАС України подання касаційної скарги на ухвали суду, постановлені за результатами розгляду заяв, передбачених його статтями 382 та 383.

Згідно зі статтею 382¹ КАС України ухвалу суду про відмову у задоволенні заяви про зобов'язання суб'єкта владних повноважень подати звіт про виконання судового рішення може бути оскаржено в апеляційному порядку до суду апеляційної інстанції; постанова суду апеляційної інстанції

за результатами перегляду ухвали є остаточною і оскарженню не підлягає (частина п'ята); ухвала суду про задоволення заяви та зобов'язання суб'єкта владних повноважень подати звіт про виконання судового рішення є остаточною і оскарженню не підлягає; заперечення на таку ухвалу включаються до апеляційної скарги на судові рішення, передбачене частиною першою статті 382³ КАС України (частина шоста).

За наслідками розгляду звіту суб'єкта владних повноважень суд постановляє ухвалу про прийняття або відмову у прийнятті звіту, яку може бути оскаржено в апеляційному порядку за правилами частини п'ятої статті 382¹ КАС України; ухвалу суду про накладення штрафу може бути оскаржено в апеляційному порядку до суду апеляційної інстанції за правилами статті 149 КАС України (частини перша, сьома статті 382³ КАС України).

Частиною шостою статті 383 КАС України передбачено: "За відсутності обставин протиправності відповідних рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень – відповідача та порушення ним прав, свобод, інтересів особи-позивача суд постановляє ухвалу про залишення заяви без задоволення, яка може бути оскаржена в порядку, встановленому статтею 294 цього Кодексу. За наявності підстав для задоволення заяви суд постановляє ухвалу в порядку, передбаченому статтею 249 цього Кодексу".

Згідно зі статтею 328 КАС України у касаційному порядку можуть бути оскаржені ухвали суду першої інстанції про забезпечення позову, заміну заходу забезпечення позову, ухвали, зазначені у пунктах 3, 4, 12, 13, 17, 20 частини першої статті 294 КАС України, після їх перегляду в апеляційному порядку (частина друга); у касаційному порядку можуть бути оскаржені визначені ухвали суду апеляційної інстанції, зокрема окремі ухвали (частина третя).

Другий сенат Конституційного Суду України у Рішенні від 13 травня 2024 року № 6-р(II)/2024 дійшов висновку: "Ураховуючи, що за подання до суду першої інстанції скарги на рішення, дію або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця не встановлено справляння судового збору, Конституційний Суд України зазначає, що обов'язок сплати судового збору за подання апеляційної і касаційної скарги на ухвалу суду першої інстанції, визначений приписом статті 4 Закону, не можна вважати зрозумілим і справедливим елементом механізму контролю за виконанням судового рішення як невіддільного складника права на доступ до суду".

Цим Рішенням Другий сенат Конституційного Суду України визнав такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), частину другу статті 3, підпункт 9 пункту 1 частини другої статті 4 Закону "втім, що вони уможливають справляння судового збору під час подання апеляційної і касаційної скарги на ухвалу суду, постановлену за результатами розгляду скарги на рішення, дію або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного

виконавця під час виконання судового рішення, ухваленого відповідно до Цивільного процесуального кодексу України".

Принагідно можна звернути увагу на висловлене у згаданій окремій думці судді Конституційного Суду України "з огляду на досвід регулювання в інших демократичних державах" застереження про те, що Другий сенат Конституційного Суду України "сформулював юридичну позицію з питань судового збору на стадії виконавчого провадження настільки широко, що фактично зобов'язав законодавця відмовитися від судового збору щодо відповідних об'єктів на цій стадії. Немає жодного аргумента, який підтверджував би, що такий підхід впливає зі змісту Конституції України".

Адже встановлення законом помірною судового збору для осіб, які звертаються до суду, є гарантією реалізації права на судовий захист в аспекті доступу до правосуддя (Рішення Конституційного Суду України від 28 листопада 2013 року № 12-рп/2013).

Посилаючись на Рішення Другого сенату Конституційного Суду України від 13 травня 2024 року № 6-р(II)/2024, у конституційному поданні Верховний Суд стверджує, що "можна зробити аналогічний висновок про те, що положення частини другої статті 3 та підпункту 5 пункту 3 частини другої статті 4 Закону № 3674–VI створюють правові підстави для необґрунтованого втручання в право стягувача на доступ до суду і є порушенням конституційних засад та принципів адміністративного судочинства".

Частиною другою статті 92 Закону України "Про Конституційний Суд України" встановлено, що Конституційний Суд України може розвивати і конкретизувати юридичну позицію Суду у своїх наступних актах, змінювати юридичну позицію Суду в разі суттєвої зміни нормативного регулювання, яким керувався Суд при висловленні такої позиції, або за наявності об'єктивних підстав необхідності покращення захисту конституційних прав і свобод з урахуванням міжнародних зобов'язань України та за умови обґрунтування такої зміни в акті Суду.

З огляду на викладене вбачається, що з метою забезпечення повного і всебічного розгляду справи питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини другої статті 3, підпункту 5 пункту 3 частини другої статті 4 Закону України "Про судовий збір", порушені у конституційному поданні Верховного Суду, мають бути досліджені в контексті змісту передбаченого Основним Законом України судового контролю за виконанням судового рішення у посутньому зв'язку з можливістю справляння судового збору (та його домірністю) на стадії виконання судового рішення в адміністративній справі.

З повагою

В.ЗЕЛЕНСЬКИЙ